

pred lišo. K tem se pridružijo še drugi ljudje, različni po stanu, jeziku in noši. Da-si se zelo razlikujejo drug od drugega, vendar so si vsi dobri in prijazni pri kozarcu vinske kapljice.

Bodi si, da je „esarda“ kraj v počitek in okrepčanje mnogih tujih in domačih, vendar se ta kraj tudi lahko izpremeni v lišo, katere se je treba varovati in izogibati. Po samotnih krajih so krčme večkrat v zbirališče najbolj zavrženih ljudi. Tu se dogovarjajo o hudobnih činih, delajo načrte k tatvini in ropu, o katerih navadno krčmar najbolje vé svetovati. Tujei, ki pridejo nevedoč v tako razbojniško gnezdo, izgubé vse svoje premoženje in večkrat še celó življenje. Marsikdo je šel vesel iz doma, misleč, da se povrne srečen in zadovoljen, a ni ga bilo več nazaj, in njegova žena in otroci niti toliko ne vedó, kje počivajo kosti dobrega očeta.

Najbolj priproste krčme vidimo po vzhodnih deželah. Prenočišča po teh krajih večinoma niso nič drugega, nego prav priprosto sestavljena streha, ki nas brani dežja; drugih ugodnosti tu ne najdeš. Po okolnostih so tudi taka zavetja popotnikom velika dobrota, samó da je treba imeti pri sebi óno čudno zélice, ki se imenuje „zadovoljnost.“

T.

Zgodovinsko - mestopisni obrazci.

(Spisuje P. F. H.)

X. Krško.

Proti severovzhodnej strani od Kostanjevice, kakí dve uri hoda, je prijazno mestice Krško. Razprostira se na podnožji s tršjem ohrastenega holmca po dolgoma ob Savi, ki urno vali svoje šumeče valove proti sosednej Hrvatskej, trgajoč zemljo zdaj na levem zdaj na desnem bregu, delajoč sém ter tja peščene otoke po precej širokej strugi. Stopivšemu iz mesta izpremené se brda v krasno raván, in odpré se mu veličasten razgled po sosednej Štirskjej in Hrvatskej.

Okolica je bila že v starodavnih, prazgodovinskih časih obljudena. Stalo je blizu sedanjega mesta, med vaséma Drnovo in Vihre, keltsko-rimljansko mesto Noviodunum. Istinitost tega mnenja nam svedočijo razne starine iz keltske in rimljanske dóbe, recimo kameni z latinskimi napisi, razne posode, stebri in novei. Iz teh ostankov smemo sklepati, da je bilo mesto jako cvetoče; tod je šla tudi rimljanska cesta. — Tudi krščanstvo se je tú jako zgodaj razširilo. Za časa preganjanja kristijanov je tudi tú mučenicov kri močila zemljo. V tem mestu je za Jezusovo vero kri prelil junaški, petindvajset letni mladenič Pelagij, ki se je porodil v Emoni. Tudi sv. mučeniki Heradij, Pavel in Akvilin z dvema drugima tovarišema so v Noviodunumu za sv. vero svoje življenje dali. Njih spomin se v cerkvi goduje v 17. dan maja. Tudi se pripoveduje, da je v Noviodunumu dlje časa vladal Konstans, sin cesarja Konstantina. V četrtem stoletji je mesto izginilo iz povestnice; razdejali so ga o preseljevanji národov divji Huni ali kak drugi divji narod.

V srednjem veku je bila okolica pod oblastjo Oglejskih patrijarhov, in to v cerkvenem in političnem oziru. Svoja imetja so patrijarhi izročevali v

fevd raznim plemenitim rodbinam, ki so si jih pa tekom časa prilastile. Takšen fevd Oglejskih patrijarhov je bil skoraj gotovo tudi Krški grad, ki se koncem dvanajstega stoletja v listinah že omenja. V poznejših letih se nahajajo lastniki gradu Krški gospodje: Bertold 1248. l., Ortolf 1262. l., Herman 1322. l. in Martin 1337. l. Ko je izumrla ta rodovina, prišlo je Krško v roke Celjskim grofom skoraj gotovo kot fevd Oglejskih patrijarhov. Leta 1373. je izročil patrijarh Janez grofu Hermanu tudi pravico patronata Leskovške župnije. Na tem gradu je živel grof Friderik s svojo drugo ženo zalo Veroniko Deseniško. Po zavratnej smrti slednjega Celjskega grofa Ulrika III. v Belemgradu (1456. l.) so pripadla obširna posestva deželnemu knezu cesarju Frideriku. Vsled pogodbe je prepustil cesar Friderik Krški grad Ulrikovej vdovi, ki je nekaj časa tu živela; a pozneje je bajé šla v svoj rojstni kraj Dubrovnik ter je Krški grad oskrbovala po oskrbniku. Po njenej smrti je pripadlo avstrijskim vojvodam tudi to imetje, katero so zastavljali raznim plemenitim rodbinam. Takó je bil zastavljen grofu Turnu; njegovi dediči so ga prodali Ivanu Valvazorju. Koncem 18. stoletja je grad kupil Jakop Auersperg ter združil to posestvo s turnsko graščino. Za časa Valvazorja je bil grad še dobro ohranjen, a zdaj že skoraj razvalin znati ni.

Okolo gradu na podnožji holmea so si tekom časa ljudje postavili bivališča, ker so imeli ob nevarnih časih zavetje v utrjenem gradu. Kdo je prvo hišo postavil nam ni ohranila zgodovina. V drugej polovici 15. stoletja je morala naselbina biti že precej znamenita; kajti da bi se laže utrdila ter branila proti turškim napadom, podelil jej je z raznimi pravicami jako radodarni cesar Friderik IV. v 5. dan marca 1477. leta mestne pravice. Iz istega vzroka je rečenega leta tudi trg Lož in Višnjogoro v mesti povzdignil.

S tem letom se toraj prav za prav še le prične zgodovinska dōba Krškega mesta. Mesto je dobilo tudi svoj grb, ki nam kaže na višnjavem polji v končnem delu zeleno gorovje, v sredi na jednej polovici podobo sv. Janeza evangelista v rudečej obleki, držečega v roci kelih s tremi kačami, a na drugej polovici je videti podobo mesta. Vsled svoje lege ob Savi in glavnej cesti se je mesto hitro razcvitalo kljub raznim nezgodam. Za Friderikom so vsi drugi vladarji mestu potrdili njegove pravice ali mu pa še novih pridevali. Mesto je imelo tudi pravico sodstva; znamenje sodnikove časti je bila srebrna sodniška palica.

V letih 1469, 1475 in 1546 sta mesto in okolica mnogo hudega prestala po divjih Turkih. Tudi o družih nezgodah se poroča. Leta 1542. so kobilce — za naše kraje redka prikazen — polje popolnem pokončale; vsled tega je nastala grozovita lakota. Leta 1629. okolo kresa so bili takó grozoviti nalivei, da je voda cele vasi z ljudmi in živino vred odplavila. Nasledek povodnji je bila velika dragina in lakota naslednje leto. Več tisoč ljudi, — pripoveduje kronist — je pomrlo lakote, mnogo se jih je pa izselilo na Ogersko in Turško. — V letih 1578, 1626, 1634 in 1646 je po mestu in okolici davila kuga ljudi. — Tudi potresi so mestu mnogo kvare naredili. Leta 1628. — v soboto po binkoštih — je nastal med 6. in 7. uro zvečera zelo hud potres, ponavljajoč se vso noč do drugega dne. Dotično sporočilo pristavlja, da so zvonovi cerkve „naše ljube Gospé“ v Leskovei sami zvonili. Porušilo se je mnogo gradov, cerkvá in poslopij. Štiri leta pozneje je jedno noč in dan ponavljajoči se potres napravil mestu zopet mnogo kvare. Ljudje so kar omedlevali strahú.

V 14. dan junija 1639. leta je bil vložen temeljni kamen samostanu očetov kapucinov v navzočnosti Novomeškega prošta Nikolaja Mran-a, arhidijakona za Dolenjsko in ob enem župnika Cirkniškega in mnogo drugih duhovskih in svetnih gospodov. Mesto je plačalo za stavbo potrebno zemljišče, darovalo še 400 gld. v denarjih, 1200 gld. pa posodilo. Redovniki so skrbeli za poduk mladine do 1803. leta.

Za časa Lutrovih novotarj so se tudi Krščani gibali. Deželni stanovi so poslali v Krško Janeza Weikslerja, da naj jim oznanjuje novo vero. Tedanji župnik in arhidijakon Polidor Montegnana, bil je pozneje prošt v Novomestu, zapodil je pridigarja iz lece. A meščani so se bili že toliko navzeli novega duhá, da so se zanj potegnili. Bila bi se župniku slaba godila, ako bi je ne bil naglo popihal v Celje. Za meščane je imela ta gorečnost slabe nasledke. Deželni knez, nadvojvoda Karol, poklical je Krškega sodnika in nekaj meščanov v Gradec ter jih tu vtaknil v ječo, kjer so imeli priliko premišljevatí o novotarijah.

Tudi kmečkih uporov v 16. stoletji so se meščani udeležili. Naj se tu nekoliko omenijo. Že 1503. in 1513. leta so se vzdignili kmetje zoper samovoljno ravnanje graščakov in oskrbnikov, ali hitro je bil upor zadušen in uporniki so se povrnilí zopet na svoja opravila. Dve leti pozneje (1515 l.) se zopet kmetje upró. Okolo Brežie se je bilo zbralo okolo 40.000 upornikov. Posvetujejo se, kako bi dobili zopet svoje stare pravice in svobodščine. Sklenejo na postavnej poti zahtevati svojih pravíc. Zategadel odpošljejo poslance k cesarju Maksimiljanu v Avgsburg. Cesar jih odpravi z dobrimi obljubami. V tem so pa mislili uradniki in graščaki zatreti upor s tem, da so nekaj načelnikov zaprli in umorili. To silno razdraži zbrane uporneže, zatorej planejo nad gradove in samostane. Zlasti v Mehovskem gradu poleg Novomesta so strašno divjali. Baltazarja in Nikolaja Mindorferja ter dva druga viteza so treščili preko zidovja v globočino; ženo in hčere Mindorferjeve so pa oblekli v kmečko obleko ter jih tirali na polje, češ, naj delajo in poskusijo, kaj trpi uborni kmet. V tem se zberó brambovci, združijo se s cesarsko vojsko pod poveljstvom Jurija Herbersteina ter udarijo na združene čete upornikov pri Brežicah meseca septembra 1516. leta. Ustajniki so bili premagani; kar jih ni obležalo na bojišči, razkropili so se na vse strani ali pa bili ujeti, in te je zadela strašna osoda. — A to ni izmodrilo kmetov niti graščakov.

(Konec prihodnjič.)

Karol Véliki in kovač.

Karol Véliki, kralj Frankov, je bil silno močan. Podkev je zdrobil z jedno roko kakor kos kruha. Možá v železnej obleki je vzdignil in držal k višku, kakor kako igračo. Nekoč je jezdil ná izprehod. Med potjo se pripeti, da je konj izgubil podkev. Gre k bližnjemu kovaču, da bi mu novo podkev napravil. Ko je kovač podkev napravil, vzame jo Karol in jo zdrobí, rekoč: „Ta podkev ni za nič!“ Kovač napravi drugo, a to Karol zopet zdrobí. Tako tudi tretjo, četrto, peto i. t. d. Slednjič sta prišla do jedne, katera je bila dosti trdna in s to podkuje kovač konja. Ko je delo izvršil, podá mu kralj za plačilo tolar. Kovač vzame tolar, dene ga med prste in ga zvije kakor košček papirja,